

Наталія Володимирівна Ліщина,
аспірант кафедри загальної і диференційної психології,
Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського,
вул. Фонтанська дорога, 4, м. Одеса, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ ПОКАЗНИКАМИ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ТА РОЛЬОВОЇ КРИЗИ

У статті наводяться емпіричні дані щодо встановлення та аналізу взаємозв'язків між показниками копінг-стратегій і рольової кризи особистості. Надається інформація про наявність та направленість статистичних зв'язків між явищами, що вивчаються, які представлені кореляційними плеядами в двох вибірках – жіночої і чоловічої. Виявлено неоднозначні зв'язки (прямі, зворотні) між більшістю показників, що вивчаються. Встановлено спільні риси та розбіжності у кількості та направленості зв'язків між показниками, що вивчаються у представників жіночої статті в порівнянні з чоловічою.

Ключові слова: особистість, соціально-психологічні ролі, життєві ролі, копінг-стратегії, рольова криза.

Постановка проблеми. Сучасна соціально-економічна криза внесла непомірний дисбаланс у систему соціально-психологічних ролей, посилила кризові процеси. В суперечність вступають всі типи психологічних ролей людини: від ситуативних до життєвих. Зазнають перетворення й традиційні життєві ролі особистості, які через високу значимість у житті людини, інформаційно-просвітній різнобій, відсутність «моделей», на які можна опертися, ведуть до гострих психічних переживань.

Аналіз останніх досліджень. У сучасній психології досить повно описана феноменологія кризи особистості (Р. А. Ахмеров, А. А. Баканова, І. В. Бринза, Г. А. Вайзер, Ф. Е. Василюк, Л. Ф. Верстелле, П. П. Горностай, Л. Г. Дика, І. В. Калінін, К. В. Карпинський, В. В. Козлов, Н. І. Оліфренович, О. П. Саннікова, Т. М. Титаренко, G. Carlan та ін.) [1, 2, 3, 7, 8, 9 та ін.], однак виокремлення та вивчення феномену «рольової кризи» особистості ще залишається поза увагою вчених.

Відповідно до вивчення ролей, найчастіше дослідженню підлягають такі явища, як «соціальні ролі» та «психологічні ролі», під якими розуміють нормативний взірєць поведінки індивіда, що займає певну соціальну позицію і виконує відповідні їй функції [10, 11 та ін.]. У цьому напрямку можна відзначити значний внесок рольових теорій. Прикладом соціальних і психологічних ролей можуть бути: гендерні ролі (Т. В. Бендас, 2006; Feingold, 1988; O'Leary, Unger&Wallston, 1985; Friedman 1989 та ін.), сімейні та подружні ролі (Д. Б. Ельконін, 1989; Е. Г. Ейдемільер, В. В. Юстицкіс, 2000; Л. Б. Шнайдер, 2003; Steil&Turetsky, 1987 та ін.), професійні ролі (Е. Ф. Зеєр, Е. Е. Симанюк, 2005; Р. Кросбі, 2006 та ін.) та інші.

Під поняттям «життєві ролі» частіше розуміють різновид психологічних ролей, які полягають в досить глибокій залученості в процес буття людини, тісно пов'язаний з глибинною структурою особистості людини, що має системний характер, спирається на

базові цінності особистості, має істотне значення, особливий сенс в житті людини, є «агрегатом» буття особистості [9 та ін.].

Таким чином, у контексті ролі, криза – це перехідний період життя, коли відбувається ломка і активна зміна життєвих ролей особистості. Так, характерне для багатьох криз прагнення «втекти від себе» – це ніщо інше, як бажання людини позбутися тих ролей, які чомусь стали причиною її страждання, дисгармоній, неблагополуччя. Така криза (ми позначили її як рольову кризу) характеризується неможливістю (або труднощами) засвоїти нові життєві ролі або складнощами залишити старі.

Руйнування ролей, що відбувається в процесі такої кризи, завжди супроводжується руйнуванням їх адаптивної, захисної функції, втратою сенсу життя, порушенням адекватного уявлення про себе, втратою звичних форм поведінки, зниженням здатності створювати нові поведінкові паттерни (в тому числі і адаптивні). Це руйнування не відбувається безболісно, особливо якщо побудова нових ролей чи їх прийняття ускладнене.

Змінними дисгармоній, що призводять особистість до рольової кризи, можуть бути інфантильність життєвих ролей людини, рольовий дефіцит, рольова дисгармонія, що пов'язані з нерозвиненістю її важливих соціальних і психологічних функцій.

Узагальнення наукової літератури за проблемою ролі [4, 6, 10] виявило, що більшість дослідників погоджуються з наявністю трьох рівнів психічної регуляції (когнітивний, емоційний, поведінковий), що суттєво впливають на успішність виконання ролі особистістю. Розглянемо зазначені рівні детальніше:

1) когнітивний – знання ролі, уявлення про права, обов'язки, правила, стереотипи, пов'язані з роллю;

2) емоційний – сила переживань, емпатія, значимість виконуваної ролі, бажання, спрямованість;

3) поведінковий – вміння виконувати певну роль з урахуванням рольової варіативності, гнучкості, глибини, децентрації; наявність копінг-стратегій. Також

автори стверджують, що неуспішна актуалізація ролі на тому чи іншому рівні може викликати конфлікт або кризу.

Акумулюючи вищезазначене, набуває практичного сенсу вивчення цих рівнів у структурі рольової кризи, особливо – поведінкового, з подальшим аналізом когнітивного і емоційного, а саме в усвідомленні особистістю своїх життєвих ролей, в спрямованості її інтересів, переживань, цінностей у співвідношенні із рольовими моделями і функціями в контексті психотерапевтичної, консультативної допомоги (діагностування, прогнозування та корекція поведінки людини в період розгортання кризи).

У цьому дослідженні ми акцентуємо увагу на вивченні показників поведінкового рівня в структурі рольової кризи. Розгортання рольової кризи, а саме зміна життєвих ролей наштовхуються на життєві складнощі, які вимушують людину приймати непрості рішення, що визначає конструктивний або деструктивний шляхи подолання кризи (шляхи розвитку особистості). Конструктивний шлях призводить до якісного стрибка, а саме: гармонійності в зміні життєвих ролей; рольової варіативності, рольової компетентності, високої рольової гнучкості, адаптації, компенсування недостатньо розвиненої ролі іншими ролями до багатого рольового репертуару людини. Деструктивний шлях призводить до подальшого падіння в бездну рольового конфлікту, а саме: руйнування адаптивної захисної функції, руйнування себе, міжособистісних стосунків, втратою сенсу життя, порушенням адекватного уявлення про себе, втратою звичних форм поведінки, зниженням здатності створювати нові поведінкові паттерни тощо.

Спираючись на дослідження Т. Л. Крюкової, вдалося підтвердити, що існує особливий вид соціальної поведінки людини (копінг), що забезпечує або руйнує її здоров'я і благополуччя. Копінг визначається як поведінка, що дозволяє суб'єкту за допомогою усвідомлених дій, способами, які є адекватними особистісним особливостям і ситуації, впоратися зі стресом або важкою життєвою ситуацією [4, 5]. Це свідомо поведінка, спрямована на активну взаємодію із ситуацією – зміна ситуації (яка піддається контролю) або пристосування до неї (в ситуації, що не піддається контролю). Якщо суб'єкт не володіє цим видом поведінки, можливі несприятливі наслідки для його продуктивності, здоров'я і благополуччя.

Приступаючи до власного емпіричного дослідження, ми припустили, що існують взаємозв'язки між такими психологічними явищами, як рольова криза і допінг стратегії (що обрано одним із показників поведінкового рівня в структурі рольової кризи). Аналізу підлягають статистичні закономірності між допінг стратегіями особистості, гіпотетично пов'язаними з рольовою кризою особистості.

Мета дослідження – виявити та вивчити співвідношення між показниками копінг-стратегій і рольової кризи.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети використано авторський «Тест-опитувальник схильності до переживання рольової кризи» (РК) (автори І. В. Бринза, Н. В. Ліщина) та методику «Копінг-шкала» (КШ) (автори Е. Фрайденберг, Р. Льюїс в адаптації Т. Л. Крюкової) [6].

Змістовно тест-опитувальник РК складається із 96 тверджень, спрямованих на виявлення шести шкал рольової кризи: Я-Дитина, Я-Мати/Батько, Я-Дружина/Чоловік, Я-Професіонал, Я-Жінка/Мужчина, Я-Дорослий. Також методика РК включає 2 варіанта: жіночий і чоловічий (у статті зв'язки розглядаються окремо за результатами жіночої та чоловічої виборки).

Методика ЮКШ надає можливість діагностувати копінг-стратегії за 18 шкалами: соціальна підтримка (СП), рішення проблеми (РП), робота-досягнення (РД), занепокоєння (Зн), друзі (Др), приналежність (Пр), чудо (Чд), неможливість опанування (Ноп), розрядка (Рзр), громадська діяльність (ГД), ігнорування (Ігн), самозвинувачення (Сзв), заглиблення в себе (ЗС), духовність (Дх), позитивний фокус (ПФ), професійна допомога (ПД), відволікання (Вдв), активний відпочинок (АВ), а також три стили: продуктивний (ПрС), непродуктивний (НПрС), соціальний (СС).

У дослідницьку вибірку увійшли респондентів кількості 241 осіб віком від 18 до 56 років, серед них студенти денного та заочного відділення Одеської національної академії будівництва і архітектури, Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, Одеського національного політехнічного університету, а також працівники Приморського району електричних мереж РЕМ, Одеського осередку УСП «Системна сімейна терапія». Статистичне опрацювання даних здійснювалося за допомогою комп'ютерної програми SPSS-13.

Результати та їх обговорення. Отримані дані кореляційного аналізу надали можливість встановити напрямок і тісноту зв'язків між усіма показниками, що вивчаються. Статистично значимі коефіцієнти представлено в кореляційних плеядах на рис. 1 і 2. Візуальний аналіз цих рисунків підтверджує наявність неоднозначних зв'язків (прямих, зворотних), а також різноманітну тісноту і направленість зв'язків у жіночому варіанті у порівнянні з чоловічим. Роздивимося більш детально жіночий варіант плеяди (Рис.1).

Згідно із Рис.1, шкала рольової кризи «Я-Дитина» має прямокореляційні зв'язки з показниками методик КШ «Чд», «Нсв», «Сзв» (на рівні $p \leq 0,01$), з «Пр», «Ігн», «НпрС» (на рівні $p \leq 0,05$), та зворотній зв'язок з «Вдв» (на рівні $p \leq 0,05$).

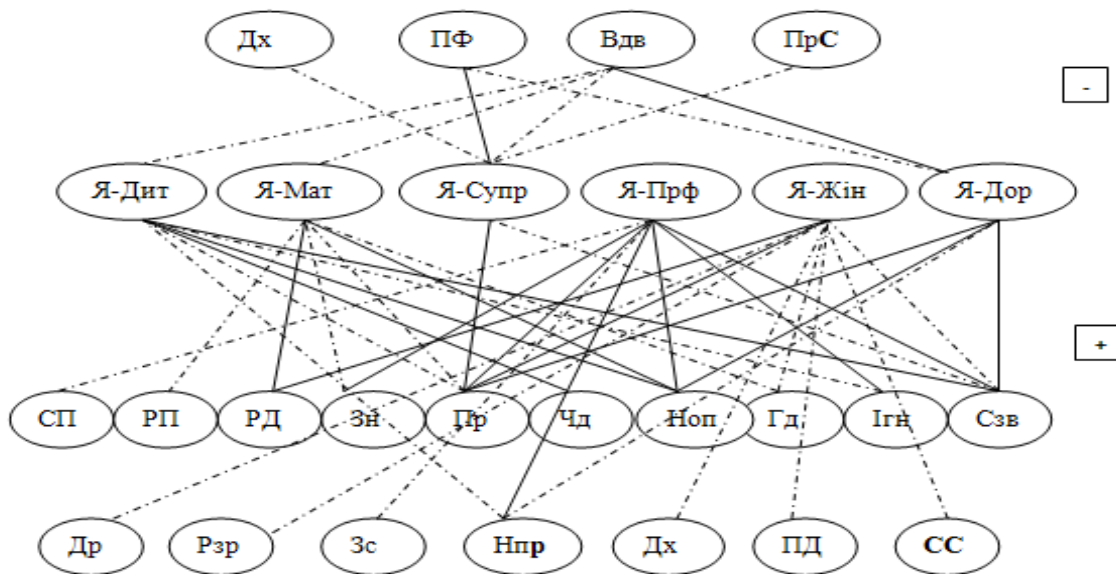

Рис. 1. Кореляційна плеяда між показниками ролівої кризи і показниками копінг-стратегій в представників жіночої статі

Примітка: 1) показники ролівої кризи (РК), жіночий варіант: «Я-Дит» - Я Дитина, «Я-Мат» - Я Мати, «Я-Држ» - Я Дружина, «Я-Прф» - Я Професіонал, «Я-Жін» - Я Жінка, «Я-Дор» - Я Доросла; 2) показники копінг-стратегій (КШ): соціальна підтримка (СП), рішення проблеми (РП), робота-досягнення (РД), занепокоєння (Зн), друзі (Др), приналежність (Пр), чудо (Чд), неможливість опанування (Ноп), розрядка (Рзр), громадська діяльність (ГД), ігнорування (Ігн), самозвинувачення (Сзв), заглиблення в себе (ЗС), духовність (Дх), позитивний фокус (ПФ), професійна допомога (ПД), відволікання (Вдв), активний відпочинок (АВ), а також три стилі: продуктивний (ПрС), не продуктивний (НПрС), соціальний (СС); 3) статистичні зв'язки — - $p < 0,01$, - - - $p < 0,05$

Статистичні дані свідчать про те, що у разі переживання жінкою ролівої кризи «Я-Дитина», вона демонструє непродуктивну стратегію опанування, яка виражається в самозвинуваченні, ігноруванні свого стану (начебто його не існує), неспроможності відволікатися (переключатися, використовувати засоби релаксації), віри в чудо (усе вирішиться само собою), надмірному прагненні до приналежності (залежність від інших, їхнє схвалення), а також у відмові від будь-яких дій для здолання кризи, перебуванні у хворобливому стані.

Шкала ролівої кризи «Я-Мати» корелює в прямому зв'язку з показниками методики КШ «РД», «Нсв» (на рівні $p \leq 0,01$), з «РП», «Зн», «Пр», «ГД» (на рівні $p \leq 0,05$), а із «Вдв» - в зворотному зв'язку (на рівні $p \leq 0,05$). Виявлений факт пояснюється тим, що роліва криза «Я-Мати» супроводжується неоднозначною стратегією. З одного боку, жінка в кризі материнства занадто включається в роботу, досягнення, рішення проблем, і навіть у громадську діяльність. З другого боку, її емоційний стан напружений, присутні надмірна занепокоєність, нездатність відволікатися; прагнення до приналежності призводить до неможливості опанування – жінка відмовляється від рішень і дій, націлених на здолання кризового стану.

Зворотній лінійний зв'язок виявлено між РК «Я-Дружина» і показниками методики КШ «Дх», «Вдв», «ПрС» (на рівні $p \leq 0,05$), з «ПФ» (на рівні $p \leq 0,01$), та прямий зв'язок з «Пр» (на рівні $p \leq 0,01$), з «Сзв»

(на рівні $p \leq 0,05$). Отримані дані говорять про те, у разі переживання жінкою ролівої кризи «Я-Дружина» в її стратегіях відмічаються самозвинувачення, відсутність духовності і позитивного фокусу, активація дій, націлених на отримання схвалення від інших (приналежність), невміння відпочивати і відволікатися. Зворотній зв'язок із продуктивним стилем (ПрС) означає зменшення продуктивності за зростання ролівої кризи.

РК «Я-Професіонал» корелює в прямому зв'язку з «Зн», «Пр», «Нсв», «Ігн», «Сзв», «НпрС» (на рівні $p \leq 0,01$) і з «СП», «ЗС» (на рівні $p \leq 0,05$). Наявний факт показує, що зростання ролівої кризи «Я-Професіонал» характеризується непродуктивним стилем та веде до зростання наступних стратегій: бажання соціальної підтримки і приналежності, занепокоєння і самозвинувачення, ігнорування кризи і заглиблення в себе, неможливості опанування.

Прямі кореляційні зв'язки спостерігаються між РК «Я-Жінка» і показниками методики КШ «РД», «Пр» (на рівні $p \leq 0,01$), з «Рзр», «ГД», «Сзв», «Дх», «Др», «ПД» (на рівні $p \leq 0,05$), а також зі стилем «СС». Психологічне пояснення цьому таке: у разі загострення ролівої кризи «Я-Жінка» особистість активно включається в соціальну сферу, в громадські справи, вирішує проблеми, прагне до приналежності, розрядки, шукає допомогу друзів або професіонала, займається самозвинуваченням, але й прибігає до

духовності, тобто має соціальний стиль, який наближується до продуктивного.

РК «Я-Доросла» має прямий лінійний взаємозв'язок із показниками методики КШ «Пр», «Нсв», «Ігн», «Сзв» (на рівні $p \leq 0,01$), зі стилем «НпрС» (на рівні $p \leq 0,05$), і зворотній зв'язок із «Вдв», «ПФ» (на рівні $p \leq 0,01$). Виявлений факт свідчить про зростання самозвинувачення, ігнорування, приналежності, неможливості опанування, зниження позитивного фокусу, невміння відволікатися при переживанні РК «Я-Доросла» та характеризується непродуктивним стилем.

Таким чином, підсумковий огляд Рис.1 показує найбільшу кількість зв'язків з показниками методики КШ «Приналежність» (Пр) – 6 із 6 можливих, «Самозвинувачення» (Сзв) – 5 із 6, «Невміння відволікатися» (Вдв) – 4 із 6, «Неможливість опанування» (Ноп) – 4 із 6, а також відсутність зв'язків із «Активний відпочинок».

Далі розглянемо кореляційну плеяду взаємозв'язків між показниками рольової кризи і копінг-стратегіями в представників чоловічої статті, що представлено на Рис. 2.

Згідно з Рис.2, шкала рольової кризи (РК) «Я-Дитина» має зворотні кореляції з показниками методики КШ «РП», «РД», «ЗС», «Вдв» (на рівні $p \leq 0,05$) та з прямі зв'язки з «СП», «ПД» і стилем «СС» (на рівні $p \leq 0,05$).

Отримані дані свідчать про розгортання соціального стилю (СС) при переживанні чоловіком РК «Я-Дитина», який супроводжується небажанням приймати рішення, відсутністю мотивації для роботи і досягнень, зниженням здатності відволікатися і відпочивати, небажанням заглиблюватися в себе, при цьому зростає потреба в соціальній підтримці і професійній допомозі для обговорення своєї проблеми з кваліфікованими спеціалістами.

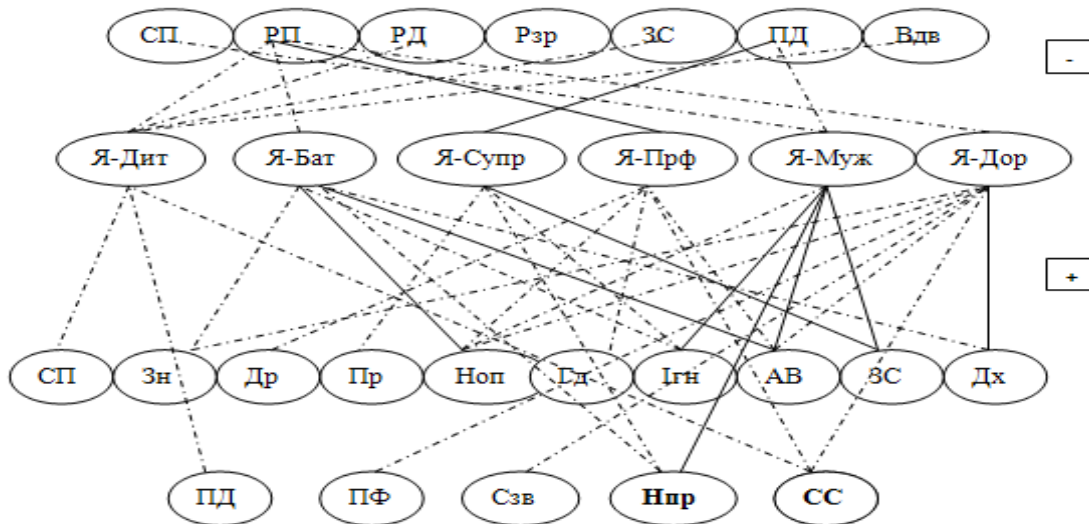

Рис.2. Кореляційна плеяда між показниками рольової кризи і показниками копінг-стратегій в представників чоловічої статті

Примітка: 1) показники рольової кризи (РК): «Я-Дит» - Я Дитина, «Я-Бат» - Я Батько, «Я-Чол» - Я - Чоловік, «Я-Прф» - Я Професіонал, «Я-Мж» - Я Мужчина, «Я-Дор» - Я Дорослий; 2) показники копінг-шкали (КШ): соціальна підтримка (СП), рішення проблеми (РП), робота-досягнення (РД), занепокоєння (Зн), друзі (Др), приналежність (Пр), чудо (Чд), неможливість опанування (Ноп), розрядка (Рзр), громадська діяльність (Гд), ігнорування (Ігн), самозвинувачення (Сзв), заглиблення в себе (ЗС), духовність (Дх), позитивний фокус (ПФ), професійна допомога (ПД), відволікання (Вдв), активний відпочинок (АВ), а також три стили: продуктивний (ПрС), не продуктивний (НпрС), соціальний (СС); 3) статистичні зв'язки — - $p < 0,01$, - - - $p < 0,05$.

Показник методики РК «Я-Батько» корелює в прямому зв'язку з «Нсв», «АВ» (на рівні $p \leq 0,01$), з «Зн», «Ігн», «Дх» і стилем «НпрС» (на рівні $p \leq 0,05$) та в зворотному зв'язку з «РП».

Психологічне пояснення цьому полягає в тому, що під час переживання чоловіком рольової кризи за показником «Я-Батько», у нього зникає мотив приймати рішення, він ігнорує наявні проблеми, втікає до духовності, активного відпочинку, при цьому відчуває занепокоєність і власну нездатність впоратися зі своїм станом, його стратегія має непродуктивний стиль.

Прямі лінійні зв'язки виявлені між шкалою РК «Я-Супруг» і показниками методики КШ «ЗС» (на рівні $p \leq 0,01$), «Пр», «Ігн» і стилем «НпрС» (на рівні $p \leq 0,05$), зворотній зв'язок – з «ПД» (на рівні $p \leq 0,01$). Статистичні дані говорять про те, що з ростом рольової кризи «Я-Чоловік» особистість занурюється в себе, при цьому потреба в приналежності зростає, загострюється бажання чути схвалення своїх дій і рішень від дружини, знижується здатність для розрідки конструктивним способом. Проблеми в подружніх стосунках не хочеться обговорювати з іншими, тому потреба в професійній допомозі сприймається в

негативному ключі. В цілому виявляється непродуктивний стиль.

Що стосується показника методики РК «Я-Професіонал», то прямі кореляційні зв'язки є з показниками методики КШ «Др», «Нсв», «ГД», «АВ» і стилем «СС» (на рівні $p \leq 0,05$), а зворотній зв'язок – з «РП» (на рівні $p \leq 0,01$). Пояснюється цей факт тим, що при переживанні рольової кризи «Я-Професіонал», у особистості знижується мотив фокусуватися на рішенні свого кризового становища, обдумувати причини його виникнення, спостерігається відмова від будь-яких дій, направлених на рішення свого психологічного стану, знаходження в болісному стані, але на допомогу залучаються друзі, активний відпочинок, громадська діяльність, тобто проявляється соціальний стиль копінг стратегій.

Показник методики РК «Я-Мужчина» виявив тісні прямі зв'язки з показниками методики КШ «Ігн», «ЗС», «АВ» і стилем «НпрС» (на рівні $p \leq 0,01$), з «Нсв» (на рівні $p \leq 0,05$), а також зворотні зв'язки з «СП», «ПД» (на рівні $p \leq 0,05$). З точки зору психологічної трактовки, особистість під час переживання рольової кризи за показником «Я-Мужчина», насамперед ігнорує своє кризове становище, блокує його, начебто його не існує, шукає активний відпочинок і, хоча, знаходиться в хворобливому стані, не вживає рішучих дій для його вирішення, а занурюється в себе, відмовляється від соціальної підтримки і професійної допомоги, показує непродуктивний стиль своїх стратегій.

Прямі кореляційні зв'язки виявлено між показником методики РК «Я-Дорослий» і показниками методики КШ «Дх» (на рівні $p \leq 0,01$), «Зн», «Нсв», «Сзв», «ПФ», «АФ» і стилем «СС» (на рівні $p \leq 0,05$) та зворотній зв'язок з «РП» (на рівні $p \leq 0,05$). Наявний факт обґрунтовується наступним: переживання особистістю рольової кризи за показником «Я-Дорослий» викликає її занепокоєння, самозвинувачення, болісний стан, який супроводжується небажанням вирішувати свої психологічні проблеми, відмовою від активних дій в цьому напрямку, але зберігається позитивний фокус через нагадування собі, що є люди в більш тяжкому становищі, звертається до духовності та активного відпочинку. Його стратегія носить соціальний характер.

Підсумовуючи результати кореляцій, що представлено на Рис.2, можна зазначити, що найбільшу кількість зв'язків виявлено з показниками методики КШ «Рішення проблеми» (РП) в зворотному зв'язку – 4 із 6 можливих; «Неможливість опанування» (Ноп) – 4 із 6; «Активний відпочинок» (АВ) – 4 із 6. Не вияв-

лено зв'язків із «Чудо» (Чд) й зі стилем «Продуктивний» (ПрС). Відмічається істотна різниця між результатами жіночого і чоловічого варіантів.

Таким чином, виявлені кореляційні зв'язки не суперечать науковій логіці, вони лаконічно підтверджують наші теоретичні припущення та погляди інших вчених [4,6,10 та інші] стосовно їх взаємодії та взаємозалежності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз результатів емпіричного дослідження щодо співвідношення показників копінг-стратегій та рольової кризи дає можливість зробити наступні висновки:

1. Узагальнення літературних джерел показало, що дослідження кризи в контексті життєвих ролей особистості з урахуванням копінг-стратегій для подолання рольової кризи є недостатньо вивченим, тому є перспективним та актуальним.

2. Уточнено, що рольова криза – це перехідний період життя, коли відбувається злам і активна зміна життєвих ролей особистості. Руйнування ролей, що має місце в процесі такої кризи, завжди супроводжується руйнуванням їхньої адаптивної, захисної функції, втратою сенсу життя, порушенням адекватного уявлення про себе, втратою звичних форм поведінки, зниженням здатності створювати нові поведінкові паттерни (в тому числі і адаптивні).

3. Встановлено статистично значимі неоднозначні кореляційні зв'язки між більшістю показників копінг-стратегій та шкалами рольової кризи окремо в жіночій і чоловічій вибірці. Ці факти засвідчують участь копінг-стратегій в кризових переживаннях особистості.

4. З'ясовано, що у вибірці жінок із різними рольовими позиціями наявна більша кількість кореляцій з такими копінг-стратегіями, як «приналежність», «самозвинувачення», «невміння відволікатися», «неможливість опанування», а також відсутність кореляцій зі стратегією «активний відпочинок». У вибірці чоловіків із різними рольовими позиціями більша кількість кореляцій встановлена з наступними копінг-стратегіями: «рішення проблеми», «неможливість опанування», «активний відпочинок». Не виявлено зв'язків зі стратегіями «чудо» і «продуктивний».

5. Отримані результати не вичерпують всіх аспектів проблеми, що вивчається, а лише позначили перспективу подальшої її розробки, а саме, спрямування наукового пошуку на розкриття специфіки переживання рольової кризи з урахуванням її когнітивних і афективних аспектів з метою розробки індивідуальних програм психологічної корекції та допомоги.

емоціональності: дисс.канд. психол. наук : 19.00.01 / Ирина Вячеславовна Брынза. – Одесса, 2000. – 281 с.

3. Василюк Ф. Е. Психология переживания: анализ преодоления критических ситуаций / Ф. Е. Василюк. – М.: МГУ, 1984. – 187 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амбрумова А. Г. Анализ состояний психологического кризиса и их динамика / А. Г. Амбрумова // Психологический журнал. 1985. – Т.6. – №6. – С. 107-115.

2. Брынза И. В. Особенности переживания профессионального кризиса у лиц с различным типом

4. Гендерная психология. 2-е изд. / Под ред. И. С. Клециной. – СПб. : Питер, 2009. – 496 с.

5. Крюкова Т. Л. Человек как субъект совладающего поведения / Т. Л. Крюкова // Психологический журнал. – 2008. – Т.29. – №2. – С. 88-95

6. Крюкова Т. Л. Методы изучения совладающего поведения: три копинг - шкалы. (изд. 2-е, исправленное, дополненное) / Т. Л. Крюкова.– Кострома: КГУ им. Н. А. Некрасова. – Авантитул, 2010. – 64 с.

7. Лазарус Р. Теория кризиса и психофизиологические исследования / Р. Лазарус // Эмоциональный стресс. – Л.: Медицина, 1980. – С. 178-208.

REFERENCES

1. Ambrumova, A. G. (1985). Analiz sostoyaniy psikhologicheskogo krizisa i ih dinamika [Analysis of the states of psychological crisis and their dynamics]. *Psihologicheskii zhurnal – Psychological journal*, 6, 107-115 [in Russian].

2. Brynza, I. B. (2000). Osobennosti perezhivaniya professionalnogo krizisa u lits s razlichnyim tipom emocionalnosti [Peculiarities of experiencing professional crisis by individuals with different types of emotionality]. *Candidate's thesis*. Odesa [in Russian].

3. Vasilyuk, F. E. (1984). *Psihologiya perezhivaniya: analiz preodoleniy akriticheskikh situatsiy [Psychology of experiencing: analysis of overcoming critical situations]*. Moscow: MGU [in Russian].

4. Kletsina, I. S. (2009). *Gendernaya psikhologiya [Gender psychology]*. 2nd ed. Saint Petersburg: Piter [in Russian].

5. Kryukova, T. L. (2008). Chelovek kak subiekt sovladayushchego povedeniya [A person as a subject of coping behaviour]. *Psihologicheskii zhurnal – Psychological journal*, 2, 88-95 [in Russian].

6. Kryukova, T. L. (2010). *Metody izucheniya sovladayushchego povedeniya: tri koping - shkaly. [Methods of*

8. Основні тенденції функціонування особистості у ракурсі ролі теорії / П. П. Горностай // Наукові студії з соціальної та політичної психології. – Вип. 6(9). – К. – 2002. – С. 44-57

9. Психологія життєвої кризи / Відп. ред. Т. М. Титаренко. – К.: Агропромвидав України, 1998. – 348 с.

10. Социология: Учебник для вузов / Г. В. Осипов, А. В. Кабыща, М. Р. Тульчинский др. – М.: Наука, 1995. – 124 с.

11. Энциклопедический социологический словарь / Под ред. Г. В. Осипова. – М., 1995. – 468 с.

teaching coping behavior: three coping scales]. 2nd ed. rev. Kostroma: KGU im. N. A. Nekrasova. Avantiul [in Russian].

7. Lazarus, R. (1980). Teoriya krizisa i psikhofiziologicheskie issledovaniya [Theory of crisis and psychophysiological studies]. *Emotsionalnyi stress – Emotional stress*. (pp. 178-208). Leningrad: Meditsina [in Russian].

8. Gornostay, P. P. (2002). Osnovni tendentsii funktsionuvannya osobistosti u rakursi rolivoi teorii [Main tendencies of personality functioning in terms of role theory]. *Naukovi studii z sotsialnoi ta politychnoi psykholohii – Scientific project groups in social and political psychology*, 6(9), 44-57. Kyiv [in Ukrainian].

9. Titarenko T. M. (1998). *Psihologhiia zhittievoi kryzy [Psychology of life crisis]*. Kyiv: Agropromvidav Ukrainy [in Ukrainian].

10. Osipov, G. V., Kabysha, A. V., Tulchinskiy, M. R. (1995). *Sotsiologiya: Uchebnik dlya vuzov [Sociology: textbook for university students]*. Moscow: Nauka [in Russian].

11. Osipova, G. V. (Ed.). (1995). *Entsiklopedicheskii sotsiologicheskii slovar [Encyclopedic sociological dictionary]*. Moscow [in Russian].

Наталья Владимировна Лищина,

аспірант фєдєральної та дифференціальної психології,
Южноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
ул. Фонтанська дорога, 4, г. Одеса, Україна

СООТНОШЕНИЕ МЕЖДУ ПОКАЗАТЕЛЯМИ КОПИНГ-СТРАТЕГИЙ И РОЛЕВОГО КРИЗИСА

В статье рассмотрена проблема ролевого кризиса личности. Анализу подлежат шесть позиций ролевого кризиса: Я-ребенок, Я-Мать / Отец, Я Жена / Супруг, Я-профессионал, Я-Женщина / Мужчина, Я-Взрослый. Анализ научной литературы выявил наличие трех уровней психической регуляции (когнитивный, аффективный, поведенческий), влияющих как на успешность / неуспешность выполнения роли личностью, так и на формирование ролевого кризиса. В данной работе акцентировано внимание на поведенческом компоненте. Цель исследования – выявить и изучить соотношение между показателями копинг-стратегий и ролевого кризиса. Для реализации поставленной цели был использован авторский «Тест-опросник склонности к переживанию ролевого кризиса» (РК) (авторы – И. В. Брынза, Н. В. Лищина) и методика «Копинг-шкала» (КШ) (авторы – Е. Фрайденберг, Р. Льюис в адаптации Т. Л. Крюковой). В исследовании приняли участие 241 респондент в возрасте от 18 до 56 лет, среди них – студенты дневного и заочного отделения Одесской национальной академии строительства и архитектуры, Южноукраинского национального педагогического университета имени К. Д. Ушинского, Одесского национального политехнического университета, а также работники Приморского района элек-

трических сетей РЭС, Одесского отделения УСП «Системная семейная терапия». Статистическая обработка данных осуществлялась с помощью компьютерной программы SPSS-13. Полученные данные корреляционного анализа предоставили возможность установить направление и тесноту связей между всеми изучаемыми показателями. Выявлены неоднозначные связи (прямые, обратные) и разнообразная теснота и направленность связей в женском варианте по сравнению с мужским. Представлен подробный анализ имеющихся связей по каждому виду ролевого кризиса (отдельно для респондентов мужского и женского пола). Описаны характерные свойства и существенные различия, присущие каждой позиции ролевого кризиса. Так, при переживании ролевого кризиса женщинами наибольшее количество связей обнаружено с копинг-стратегиями «Принадлежность» (6 из 6 возможных), «Самообвинение» (5 из 6), «Неумение отвлекаться» (4 из 6), «несовладание» (4 из 6), а также отсутствие связей со стратегией «Активный отдых». У мужчин наибольшее количество связей обнаружено с копинг-стратегиями «Решение проблемы» в обратной связи (4 из 6 возможных) «несовладание» (4 из 6) «Активный отдых» (4 из 6). Не выявлено связей со стратегией «Вера в чудо» и со стилем «Продуктивный». Отмечается существенная разница между результатами женского и мужского вариантов. Данные факты свидетельствуют об участии копинг-стратегий в переживаниях, обусловленных ролевым кризисом.

Ключевые слова: личность, социально-психологические роли, жизненные роли, копинг-стратегии, ролевой кризис.

*Natalia Lishchyna,
post-graduate student,
Department of General and Differential Psychology,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
4, Fontanska Doroha Str., Odesa, Ukraine*

CORRELATION BETWEEN COPING STRATEGIES AND ROLE CRISIS

The article deals with the issue of personality's role crisis, which is considered as a transition period in one's life associated with the exchange of personality's roles. It is always accompanied by the destruction of one's adaptive, barrier function, the loss of usual behaviour patterns and inability to create the new ones. The following roles have been analyzed: "Child", "Mother / Father", "Wife / Spouse", "Professional", "Woman / Man", "Adult". The review of the scientific literature has revealed three levels of psychological regulation (cognitive, affective and behavioural) influencing both the success/failure of performing a role by an individual and role crisis formation. Special attention in the article is focused on the behavioural component. The study is aimed at examining the correlation between the coping strategies and role crisis. The following methods were used: the original diagnostic test questionnaire "Propensity to role crisis" by I. Brynza, N. Lishchyna and method "Coping scale" by E. Freidenberg, R. Lewis (adopted by T. Kriukova). The experiment involved 241 respondents aged from 18 to 56 years. The data obtained by means of the correlation analysis have made it possible to find the correlation ratio between all parameters studied. Among the women experiencing role crisis, the greatest number of correlations has been found with the following coping strategies: "belonging", "self-reproach", "the inability to abstract oneself", "the inability to cope". There were no correlations with the strategy "active leisure". In case of men's crisis, there were correlations with the following coping strategies: "the inability to cope", "active leisure". There were no correlations with the strategy "belief in miracles" and with the productive style. There is a great difference between the results of women's and men's variants. These facts confirm the importance of coping strategies in emotional experience caused by the role crisis.

Keywords: personality, socio-psychological roles, life roles, coping strategies, role crisis.

Подано до редакції 11.07.2016

Рецензент: д. психол. н., проф. О. П. Саннікова
